

**AELIA SENTIA VE CONSTITUTIO ANTONINIANA
YASALARI BAĞLAMINDA DEDITICII**

*DEDITICII IN THE CONTEXT OF THE AELIA SENTIA
AND CONSTITUTIO ANTONINIANA LAWS*

Serpil AYTÜRE

Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-edebiyat Fakültesi,
sayture@beu.edu.tr

10.33537/sobild.2024.15.2.10

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 22.05.2024
Kabul edildiği tarih: 26.07.2024

Article Info

Date submitted: 22.05.2024
Date accepted: 26.07.2024

Anahtar sözcükler

*Dediticii; Libertini; Lex Aelia
Sentia; Constitutio Antoniniana.*

Keywords

*Dediticii; Libertini; Lex Aelia
Sentia; Constitutio Antoniniana.*

Öz

Dediticii terimi, Antik Roma tarihi ve hukuku bağlamında Roma İmparatorluğu'nda vatandaşlık haklarını kaybeden kişileri ifade etmektedir. Roma toplumunda azatlı sayısının artışı ile ilgili sorunlar, Augustus tarafından azatlı sayısının sınırlandırılmasına ilişkin yeni tedbirler alınmasına neden olmuştur. Azat etme uygulamaları ile yaş ve sayı bakımından azatlıların sayısının sınırlandırılarak Roma toplumunun yabancı unsurlardan arındırılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda Augustus döneminde çıkarılan lex Aelia Sentia ile hem azat edilen kölenin hem de onu azat eden efendinin belirli bir yaşın altında olmaları şartı getirilmiş, azat etme (manumissio) birtakım koşullar ile zorlaştırılmıştır. Lex Aelia Sentia ile dediticii olarak adlandırılan bazı azatlı grupların Roma vatandaşlığı (civitas Romana) kazanmalarını için yeni hak statüleri yaratılmıştır. Bununla birlikte Caracalla'nın 212 yılında çıkardığı Constitutio Antoniniana ile birlikte tüm Roma dünyasına tanıdığı evrensel vatandaşlık modeli, bu grubun hukuki durumu hakkında yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir. Çalışma, dediticii olarak adlandırılan azatlıların statüsü ve Roma dünyasındaki hukuki kimliğini antik kaynaklar, Aelia Sentia ve Constitutio Antoniniana yasaları temelinde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Abstract

The term dediticii refers to people who lost their citizenship rights in the Roman Empire in the context of Ancient Roman history and law. Problems related to the increase in the number of freedmen in Roman society led Augustus to take new measures to limit the number of freedmen. Manumission practices aimed to purify Roman society from foreign elements by limiting the number of freedmen in terms of age and number. In this context, with the lex Aelia Sentia issued during the reign of Augustus, it was stipulated that both the freed slave and the master who freed him should be under a certain age, and manumission (manumissio) was made difficult with certain conditions. With the Lex Aelia Sentia, new rights statuses were created to prevent some freed groups, called dediticii, from gaining Roman citizenship. However, the universal citizenship model introduced to the entire Roman world with the Constitutio Antoniniana issued by Caracalla in 212 brought about new discussions about the legal status of this group. The study aims to reveal the status and legal identity of freedmen, called dediticii, in the Roman world, on the basis of ancient sources, Aelia Sentia and Constitutio Antoniniana laws.

Giriş

Kişisel statü sorunları, klasik Roma hukuk biliminin temel literatüründe önemli bir konu olarak yer almaktaydı. Roma kişi hukukuna göre insanlar özgür (*ingenui*) ya da köle olarak doğmakla birlikte özgür insanlar da kendi içinde “doğuştan” özgür olanlar ve *libertini* yani kölelikten azat edilenler şeklinde ayrılmaktaydı (Thür, 2019: 501-517). *Libertini* ise üç kategoriye ayrılmış ve bunlar Roma vatandaşı, Latin ya da *dediticii* olarak adlandırılmıştır. Bununla birlikte Cumhuriyet döneminde köleye hem özgürlüğünü hem de vatandaş sıfatını kazandıran azat etme uygulaması sayesinde kölenin efendinin iradesiyle özgürlüğüne kavuşturulması sağlanmıştır (Tahiroğlu, 1973: 524-526). *Ius civile* (medeni hukuk)’de öngörülen kurallara uygun olarak gerçekleştirilen *manumissio* (azat etme) ile efendi kölesine özgürlük tanıyarak kölenin hukuki durumunu değiştirmiştir (Günveren, 2018: 531). Azat edilen köleye vatandaşlık tanınması halinde ise bu kişi hukuken hak ehliyetine sahip biri durumuna gelmiştir. Bu bağlamda Roma tarihinde, köleliği özgürlüğe dönüştüren üç farklı prosedür geliştirilmiştir. Bunlar Roma hukuku ve toplumsal düzeninde önemli yer tutan *manumissio vindicta*, *census* ve *testamentum* uygulamalarıdır (Mouritsen, 2011:11). Ancak azat etmenin karakteri ve azatlıların koşullarında zamanla bazı değişimler gerçekleşmiştir. Erken dönemde hepsi Roma vatandaşı olan ancak daha aşağı statüde bulunan azatlı grubu bulunmaktaydı (Tahiroğlu, 1973: 526). Cumhuriyet döneminin sonlarında *latini Iuniani*¹ azatlılarının hukuki durumu *Iunie* Kanunu ile düzenlenmiştir. Augustus ve Tiberius dönemlerine gelindiğinde ise Roma vatandaşlığı hakkı olmayan *latini Iuniani* ve *dediticii* adında azatlı iki yeni grup ortaya çıkmıştır. Çalışmamızın konusunu oluşturan *dediticii* statüsüne sahip olan bu azatlıların durumu, işledikleri suçlar (*facinora*) bakımından cezalandırılmaları ve azat edildiklerinde *dediticii* olarak kabul edilmeleri nedeniyle diğerlerinden daha olumsuz şartlar barındırmaktaydı. (Suet.Aug. XL). Bunlara prensip olarak *ius gentium*’a (devletler hukuku) yönelik kurallar uygulanmıştır (Tahiroğlu, 1973: 526).

1.Azatlı Gruplar, *Lex Aelia Sentia* ve Roma Vatandaşlığı

Augustus, cumhuriyetin toplumsal ve siyasi kriz içinde olduğu bir zamanda Ceasar’ın mirasçısı olarak halk hareketinin liderliğine yükselmiş ve Roma’nın büyük toprak sahipleriyle uzlaşarak yeni bir rejim kurmuştur (Eren,2017: 314). Bu süreçte Augustus, Roma geleneklerine ve kurumlarına önem vererek istikrarı sağlamak için çaba göstermiştir. Bununla birlikte kölelik sisteminde yaşanan değişimler, özellikle köle sayısının artması ve bu kölelerin azat edilerek özgürlüklerine kavuşmaları, toplumda ve ekonomide yeni dinamiklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Azatlıların devlet yönetiminde ve ticari yaşamda yükselmesi, toplumun geleneksel hiyerarşisini sarsabilecek bir potansiyel

taşıdığı için Augustus ve dönemin Romalı elitleri arasında rahatsızlık yaratmıştır. Bu bağlamda, Augustus’un azat etme sınırlarını düzenlemesi ve bu konudaki denetimleri artırması, hem ekonomik hem de sosyal dengeyi koruma çabasının bir parçası olarak görülmekle birlikte bu politikalar, Roma’nın toplumsal dokusunu korumak ve yönetimde istikrar sağlamak için atılmış adımlar olarak da değerlendirilebilir. Bu doğrultuda gerçekleşen, aynı zamanda Roma vatandaşlığının elde edilmesini daha zor ve seçici hale getirmek amacıyla tasarlanan yasalar *lex Iunia*, *Fufia Caninia* ve *Aelia Sentia* olarak bilinmektedir (Veldman, 2020: 40). Bu sürecin en önemli aşamalarından birini ise Augustus’un azat etme sınırlarının düzenlenmesi ile ilgili olarak hayata geçirdiği *Aelia Sentia yasası oluşturmaktadır*. *Lex Aelia Sentia*, hem azat edilen kölenin hem de onu azat eden efendinin belirli bir yaşın altında olmaları durumunda azat etmeyi birtakım koşullara bağlayarak zorlaştırmış ve bu koşullara aykırılık halinde azatlıların Roma vatandaşlığı kazanmamaları amacıyla *latini Iuniani* ve *peregrini dediticii* gibi yeni hak statüleri yaratmıştır (*Inst.* 1, 13; 1, 14; Eren 2017: 452). Bu yasa, kölelerin özgürlük kazanımını sınırlamayı amaçlamakla birlikte kölelere özgürlük verme prosedürünü² de değiştirmiştir (Leraczyk, 2019: 99-119). Suetonius, Augustus’un amacını ve yasa koşullarına uymayan azatlıların durumunu şöyle aktarmıştır: “Özgürlüklerini elde etmek isteyen kölelerin önüne birçok zorluk çıkarmaktan ve tam özgürlük hakkı isteyenlerin işini ise çok daha fazla zorlaştırmaktan hoşnut olmasa da azat edilenlerin sayısına, durumuna ve türlerine sınır koymasının yanı sıra zincire vurulmuş ve işkence görmüş bir kölenin herhangi bir özgürlük türüyle yurttaşlık hakkı elde etmesini engelledi (Suet. Aug. XV). Gaius’a göre Augustus döneminde yürürlüğe giren bu yasanın temel hedefi, azat edilen efendinin mal varlığını mirasçıları yararına korumaktı; ancak diğer olası amaç, uzak diyarlardan gelen köylülerin kitlesel bir şekilde azat edilerek Roma vatandaşlığı kazanmalarını engellemektir (*Inst.* 1,15; Eren, 2017: 313-314). Bu bağlamda Augustus, hem eski uygulamaları devam ettirmiş, hem de siyasi ve ahlaki amaç taşıyan daha genel sınırlamalar getirmiştir (Tahiroğlu, 1973:528-529). Siyasi amaçlarının başında, azat etme ile azatlıların vatandaşlara eşitlenerek ailede, toplumda veya devlet içinde önemli mevkilere gelmeleri sağlandığı için Roma halkının karışık kökenli insanlardan oluşmasına engel olmak geliyordu. Suetonius, Augustus’un bu konudaki düşüncesini şöyle aktarmıştır: “Roma soyunun temiz ve bozulmadan kalması için halkın kanına yabancı kanı karışmamasına çok özen gösterdi. Roma yurttaşlık hakkını çok kişiye verdi, köleleri özgür bırakma koşullarını belirledi (Suet. Aug. XV). Augustus’un yakından ilgilendiği diğer konu ise varlıklı Romalı ailelerinin ekonomik güçlerinin dengede tutulmasıydı (Baz, 2013: 455). Bu açıdan imparator, kölelerin aşırı oranda azat edilmeleriyle ailelerin köleye ve iş gücüne dayalı zenginliklerinin yıpranması karşısında durmuş olmalıdır. Ahlaki bakımdan ise bu kanunlar

¹ Latin statüsünde bulunan azatlıların *conibium*’a (evlenme hakkı) ve miras hakkına sahip olmadıkları bilinmekteydi. Mallarının ölümünün ardından *patronus*’a kalmasından dolayı “hür yaşadıkları ancak köle olarak öldükleri” söylenirdi. Bkz. Tahiroğlu, 1973: 524-526.

² Yasa kapsamında azat edilecek kölenin yaşı otuz; *patronus*’un ise yirmiden az olmamalıydı. *Lex Aelia Sentia*, her azat edilen kölenin bazı hallerde Roma vatandaşlık hakkına sahip

olamayacağını da belirtmektedir. Buna göre köleler daha önceden yüz kıyartıcı davranışları sebebiyle onur kırıcı bir cezaya çarptırılmışlarsa ve onların azat edilmesinde gündeme gelirse, onlar hür kabul edilecekler, fakat Roma vatandaşı sayılmayacaklardır. Bu gruba giren azatlılar, daha önceden kölelik yaşantılarında suç işlemiş, sabıkalı kölelerdir. bk. *Inst.* 1.18; Ulp. Reg. 1.12.; Baz 2013: 451-460; Veldman 2020: 38.

gösteriş yapmak için kölelerini azat eden kimseleri engellemeye yönelmişti (Tahiroğlu 1973: 529). Augustus'u böyle bir yasa yapmaya zorlayan etmenlerden bir tanesi de Roma vatandaşı sayılan azatlılara devletin vermek zorunda kalacağı resmi tahıl (*frumentum publicum*) dağıtımı olmalıdır (Baz 2013: 452; López, 1998: 141; Veldman 2020:35). Azatlıların hepsine Roma vatandaşlığı verilmesi durumunda efendilerin özgürleştirdikleri esirlerin tahıl payını ele geçirmesi ve gayri resmi azatlı sayısının büyük ölçüde artması muhtemeldi. Dağıtılacak tahıl miktarının azatlı veya Roma vatandaşlık hakkını kazanan vatandaşlarla fazlaşması, devlet hazinesinden daha fazla paranın gider olarak çıkacağı anlamına gelmekteydi. Bu nedenle Augustus, MÖ 2 yılında, sıkıntılı iç savaş döneminde büyük ölçüde artmış olan tahıl alıcılarının sayısını azaltmıştır. Bu bakımdan denilebilir ki Augustus'un kölelerin azat edilmesine yönelik olan kanunları ile alınan tedbirler, bireylerin malvarlığını korumaktan çok, Roma toplumunun çıkarını korumaya yönelmiştir (Tahiroğlu 1973: 530). Augustus'un bu düzenlemeler sayesinde Roma toplumunun yabancı unsurlarla dolmasını önlemeye, Romalılığı korumaya ve düzeni sağlamaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

2.Lex Aelia Sentia'ya Göre Dediticii

Deditio (teslim olma), Roma halkı tarafından Krallık ve Cumhuriyet Dönemi'nden beri bilinmekteydi. Bu, Roma'nın gücüne gönüllü bir teslimiyet veya askeri faaliyetlerin sona ermesi ve savaşın kaybedilmesi sonucu "teslimiyet" olarak anlaşırdı (Leraczyk, 2019: 99-119; Berger, 1991:427). Affetme veya köleleştirme kararı, savaşın koşullarına ve devletin çıkarlarına bağlıydı (Sastre, 2005: 502-503). Savaş sonrası bir köleleştirmenin sıklıkla yapılması bir fetihten çok bir isyanın bastırılmasına yönelik olarak kendini göstermekteydi. Bu durum Cicero'nun *De Officiis*'te "*iura belli*" üzerine yaptığı ayrıntılı incelemesinde açık bir şekilde ifade edilmektedir (*De Officiis* I.34; Sastre, 2005: 502). Cicero, burada "*Ayrıca, bir devletin dış ilişkilerinde savaş hakkı da kesinlikle göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü bir anlaşmazlığı çözenin iki yolu vardır: ilk olarak, tartışma yoluyla; ikinci olarak, fiziksel güçle. Ve çünkü ilk yöntem insanın özelliği iken, ikincisi hayvanın özelliğidir, tartışmadan faydalanamadığımız durumlarda ancak güce başvurmalıyız*" demektedir. Yenilmişlere uygulanan bu muamelenin temelinde *deditio* kavramı yatmaktadır. *Deditio*, muzafferin ve koşulsuz teslim olanların (*dediticii*) kendileriyle birlikte mal varlıklarının fethedenin mülkiyetine geçtiği *ius gentium* içinde yer almaktaydı. Geç Cumhuriyet dönemindeki durum, şüphesiz Cicero'nun metinlerinin iletmişinden daha karmaşıktı. Roma ve generallerinin *fidesine* kabul edilen topluluklar, *peregrini* olarak yaşamlarını ve mülklerini korumak karşılığında, Roma'yı desteklemeleri ve ihtiyaç duyulduğunda Roma'ya yardım etmeleri gereken eşitsiz bir ilişki içine girmektedir. *Deditio*'nun başlıca sonucu olan egemenliğin kaybedilmesi ile Roma'ya boyun eğen halklar, uluslararası alanda da egemenliğini kaybediyor ve tamamen Roma'ya bağlı bir varlık haline geliyorlardı (Leraczyk, 2019: 99-119). Bununla birlikte buradaki en önemli nokta "*libertas*"³ statülerinin değişmemesi ve onların özgür insanlar olarak kalmalarıydı. Ancak bu topluluklar teslim olduktan sonra "*peregrini dediticii*"

olarak sivil haklarını kaybetmişlerdir. Bu nedenle o dönemde tabii oldukları tek düzen "*ius gentium*" haline gelmiştir.

Dediticii, MS 2. yüzyılda Doğu İmparatorluğu'na yerleşmiş barbarlarla ilişkili olarak çeşitli şekillerde tanımlanmıştır (Cherry, 1990: 257). Bu grup aynı zamanda, doğrudan Roma vatandaşlığına katılmadan men edilen Mısır kökenlilerle ve hukuki metinlerde "*in numero dediticiorum*" olarak tanımlanan azat edilmiş kişilerle de ilişkilendirilmiştir. İmparatorluğun sınırları içinde yaşayan barbarlar, genellikle *numeri* olarak orduda hizmet etmiş ve hizmetlerinin bir ödülü olarak vatandaşlık kazanmışlardır (Benario 1954: 194). Bununla birlikte bu grupların hepsi vatandaş olmamıştı, buna rağmen onların statülerini iyileştirmeleri için yasal bir engel de bulunmamaktaydı. Başlangıçta geçici olan *dediticii* statüsü içinde yer alan gruplar, Roma yasaları ile ortaya çıkan yeni hak statüleri sonucunda çeşitli engellerle karşılaşmışlardır. Bu bağlamda Augustus döneminde azatlıların durumuna yönelik çıkarılan yasalardan ilki olan *lex Iunia*'da, *latini Iuniani* adında yeni bir statü yaratılmıştı (Veldman, 2020: 34-35; Bradley, 1994: 156). Bu yasanın temel amacı, sivil hukuk öncesi eksik ve geçersiz olan gayri resmi *manumisyonu* Roma yasalarına dahil etmek olmalıdır. Yasa ile yeni bir yurttaşlık statüsü yaratılmış, azatlılar ve Roma vatandaşı olmayanlar arasında bir tür özgürlük sıralaması oluşturulmuştur. Bu konuda çıkarılan ikinci yasa olan *lex Fufia Caninia*, MÖ 2 yılında C. Fufius Geminus ve L. Caninius Gallus'un adındaki konsüllerin isimleriyle anılan bir yasadır ve *manumissio testamento* (irade yoluyla özgür bırakma) yöntemini sınırlamıştır (Veldman, 2020: 36). Önceden efendiler tüm kölelerini bu şekilde özgür bırakabiliyorken, *lex Fufia Caninia* sadece belirli bir sayıdaki kölenin belirli bir kısmının özgür bırakılmasına izin vermiştir. MÖ 4 yılında çıkarılan üç *manumisyon* yasanın en detaylı olanı ise *lex Aelia Sentia*'dır. Yasa, o yılın konsülleri olan S. Aelius Catus ve C. Sentius Saturninus adlarından dolayı *lex Aelia Sentia* olarak anılmıştır. *Aelia Sentia*'da *latini Iuniani* durumuyla ilgili yeni düzenlemeler yapılmış, *lex Iunia*'ya ilave olarak, yeni bir azatlı statüsü olan *dediticii* eklenmiştir (Veldman, 2020: 38). Yasaya göre vatandaşlık kazanamayan bu grup, *lex Aelia Sentia*'nın yargı yetkisi altına giren özgür kişilerden oluşuyordu. Bu bağlamda yasanın belirli suçlara karışmış olan azatlılar için kategori oluşturduğu anlaşılmaktadır (*Inst.*1,13; *Ulp. Reg.*1,11). Bu azatlılarla ilgili bilgilerimiz, *Institutiones* adlı eseri yazan Gaius'tan gelmektedir (*Inst.*1,12,13,14; Benario 1954: 194). Gaius, bu kişilerin *lex Aelia Sentia*'ya göre efendileri tarafından cezalandırılmak üzere zincirlenmiş, damgalanmış, suçluluğu ispat edilmiş, gladyatör olarak gönderilmiş, hapishaneye atılmış, sonradan efendisi ya da başka biri tarafından azat edilmiş kimselerin özgürlüklerinin *peregrini dediticii* ile aynı statüde olduğunu ifade etmektedir. Gaius, *dediticii*' den "*önce Roma halkına karşı silaha sarılan daha sonra mağlup olan ve kendi isteğiyle teslim olan düşmanlar*" olarak bahsederken, bu grubun akıbetini şöyle açıklamıştır⁴: "*Bu yüzden, peregrini dediticii olarak adlandırılanlar, bir zamanlar Roma halkına karşı kalkan kaldırmış, ardından yenilgiye uğrayarak teslim olmuş olanlardır. Bu utanç verici durumun köleleri, herhangi bir şekilde ve herhangi*

³ *Libertas*, kölelere özgürlük kazandırırken *libertas iusta* vatandaşlık hakkı sağlardı. *Bkz. Suet. Aug. XL, dn.66.*

⁴ Ayrıntılı bilgi için *bkz. Thür,2019: 501-517; Koops, 2013: 105-126; Leraczyk, 2019:99-119; Bauman, 2000: 166.*

bir yaşta özgür bırakılmış olsalar bile, sahiplerinin tam haklarına sahip olsalar bile, asla Roma vatandaşı veya Latin olmayacaklarını söyleyeceğiz; bunun yerine her durumda *dediticii* kategorisine ait olduklarını anlayacağız” (Inst. 1,15). Gaius, *peregrini dediticii* ile aynı statüdeki özgürleştirilmiş kişilerin durumu ile ilgili olarak “yenilenler kategorisine ait” ifadesini kullanmıştır. Bu durumda savaş esirleri ve mağlup askerler, doğrudan “*dediticii*” kategorisine giriyorlardı. Genellikle onlara doğdukları toprağın veya devletin özgürlüğü verilerek *peregrinus*ların olağan koşullarına geri dönmeleri sağlanıyordu (Inst.1,13; Sherwin-White, 1963:151). Gaius, bu gruba ait olanların “en düşük özgürlük derecesi”ne sahip olduklarını ve onlara Roma vatandaşlığı veren hiçbir yasa, senato kararı ve imparatorluk kararının olmadığını şöyle ifade etmiştir: “Böylelikle *dediticius*ların özgürlükleri en kötü değere sahiptir. Hiçbir yasayla veya senatus kararıyla veya imparator yasasıyla onların Roma vatandaşlığına girmelerine (izin) verilmez. Hatta onların Roma kenti veya kentin etrafındaki 100 millik (bir alan) içerisinde bulunmaları engellenmiştir. Ve eğer onlar bu engellemeye karşı bir hareket ederlerse, onlar ne Roma kentinde ne de etrafındaki 100 millik alanda köle sayılamayacak şekilde mal varlıklarıyla birlikte satılmalıdırlar. (Ayrıca onlar herhangi bir zamanda (tekrardan) azat edilmeyeceklerdir. Fakat yine de onlar (bir şekilde) azat edilirse, onlar Roma halkının köleleri olarak tasnif edileceklerdir. Böylelikle bu talimatlar *Aelia Sentia* yasasında ifade edilmişlerdir” (Inst. I, 26-27; Baz 2013: 459). Bu nedenle, *dediticii* olarak adlandırılan kişilerin özgürlükleri oldukça kısıtlıydı (Benario, 1954: 195). Ayrıca, özgürlükleri başka sınırlamalara tabiydi. Ömür boyu köleliğe geri dönme cezasıyla Roma’dan en az yüz mil uzakta yaşamaya zorlanıyorlardı. Başka birinin iradesi altında vasiyet altına alınmıyor ve kendi iradeleriyle bir vasiyet yapamıyorlardı, ölüm halinde mal varlıkları çeşitli yasal miras hükümlerine göre devrediyordu.

3. *Constitutio Antoniniana* 'ya Göre *Dediticii*

Caracalla, Geta'nın öldürülmesinin ardından 212'de Roma vatandaşlığının genişletilmesiyle ilgili bir dönüm noktasını oluşturan *Constitutio Antoniniana*'yı ilan etti (Benario, 1954:188). Ne var ki Caracalla'nın ele almış olduğu bu *dekre*'in temel amacının idealist bir motivasyondan ziyade Cassius Dio'nun iddia ettiği gibi, mali bir temel teşkil ettiğini, dolayısıyla imparatorluğun tüm sakinlerini *vicesima hereditatum* (miras vergisi) ve *vicesima libertatis* (özgürlük vergisi) vergilerine tabi tutmak olduğunu düşünmek daha muhtemeldir (Cass.Dio, 77.9; Jones, 1968: 140). Egemenliği sırasında *denarius*'un keskin düşüşü nedeniyle imparatorluğun mali olarak zor bir duruma sürüklendiği ve bundan dolayı imparatorun söz konusu vergilerin her ikisini de aynı anda iki katına çıkardığı ve miras vergisi konusundaki çeşitli muafiyetleri kaldırdığı görülmektedir. Bu bakımdan Caracalla'nın çıkarmış olduğu yasayla vergilendirmeye tabi olan vatandaşların sayısını artırarak devletin gelirlerini çoğaltmayı hedeflemiş olması muhtemeldir (Benario, 1954: 190; Minnen, 2016: 220).

Fermanın hukuksal bağlamdaki etkisi ise Roma vatandaşlığının tüm imparatorluğa yayılması için bir başlangıç noktası oluşturmasını (Çelgin, 1990:173). Bununla birlikte Caracalla'nın evrensel vatandaşlık modeli, bazı araştırmacılara göre Roma vatandaşlığının

bu zamana kadar sahip olduğu değeri yitirmesine sebep olmuş; aynı zamanda bu statü Roma dünyasındaki kişisel ve hukuki kimliğin anlamlı bileşeni olmaktan çıkmıştır (Mathisen, 2006: 1014-1015). Bu düşünceye göre Caracalla'nın vatandaşlık yasası ile birlikte hukuki haklarla şekillenen kimlik duygusu da yitirilmiştir. Bununla birlikte yasa bir bakıma vatandaşların sayısını artırmış olsa da yeni vatandaş olan kitleler geçmişte sahip olabilecekleri kadar çok avantaj elde etmemişlerdir. Diğer yandan ise artık neredeyse herkesin bu vatandaşlığa sahip olması nedeniyle Roma vatandaşlığı yüksek bir sosyal statü olmaktan çıkmıştır. Bu söylemlerin aksine 212 yılından sonra Roma vatandaşlığının kişisel ve hukuki kimlik temelinde önemli rol oynamaya devam ettiğini öne süren görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşe göre “Roma vatandaşlığı” yalnızca insanların kendilerini nasıl algıladıkları açısından değil, aynı zamanda bu statüyü kazanan kişilere özgü hukuki hakları da içermeye devam etmiştir. Yasa politik açıdan *civitates*, *municipia* ve *coloniae* arasındaki ayrımları kaldırarak statülerinin dengelenmesinde önemli bir aşamaya da işaret etmektedir (Garnsey, 1970: 272). Bununla birlikte belirli yollarla yasayı ve yönetimi basitleştirerek daha önce hakim olan sayısız yerel yasalar yerine özel hukuk için tek bir kanun metni getirmiştir (Jones, 1968: 140). Bu bağlamda eski durumun getirdiği çoğu hukuk çatışmasını sona erdirmiş, bunun sonucu olarak ortaya çıkan haksızlıkları düzeltmiştir. Muhtemelen Roma'nın tüm sakinlerine resmi olarak vatandaşlık verilerek imparatorluğun birliği teşvik edilmiştir. Böylece Roma dünyasında yüzyıllar geçtikçe vatandaş topluluğu genişlemeye devam etmiş ve *ius civile*'ye erişim, özel bir statü olmaktan çıkıp daha düşük bir ortak payda haline gelmiştir (Mathisen 2006:1015). Bu bağlamda evrensel vatandaşlık modelinin bir boyutunu da bu statünün “*dediticii*” olarak adlandırılan azatlı topluluğa nasıl uygulandığı sorunsalı oluşturmaktadır. Bu sorunun temel nedeni ise konu ile ilgili aktarım yapan antik kaynakların sınırlı olmasıdır. İmparatorun çağdaşı olan Cassius Dio ve Ulpianus'un vatandaşlık bağışının evrenselliğini vurgulayan anlatımlarının ise oldukça yetersiz kaldığı görülmektedir (Benario, 1954: 188). Cassius Dio'nun *dediticii* statüsündeki grubun vatandaşlıktan nasıl yararlandığına ilişkin bilgi vermemesi muhtemelen yasanın bir istisnayı içermediğini düşünmesinden kaynaklıdır. Aksi takdirde, Benario'nun ifadesiyle Cassius Dio'nun dönemin hükümetine karşı beslediği düşmanlık, nüfusun önemli bir kısmının imparatorun bağışından dışlandığını vurgulamasında etkili olurdu (Cass. Dio, 77.9.; Benario 1954: 189). Bununla birlikte dönemin önde gelen hukukçularından biri olan Ulpianus'un *Constitutio Antoniniana*'yı hazırlayan imparatorluk konseyinin bir üyesi olarak *dekre*'in yayımlanan şeklinin istisnalar içermediğini düşündüğü O'nun “*İmparator Antoninus'un kararı gereği Roma İmparatorluğu'nun sakinleri Roma vatandaşı olmuştur*” şeklindeki ifadesinden anlaşılmaktadır (Benario 1954: 189).

Caracalla'nın *dekre*'inin vatandaşlık ile ilgili kısımları açık bir şekilde okunmaktadır: “*Roma dünyasındaki herkese Roma vatandaşlığını veriyorum*” (P.Giss 40; Mathisen, 2006: 1014). Bununla birlikte metinde *dediticii* statüsündeki azatlıların vatandaşlıktan hariç tutuldukları belirtilmiştir (Benario,1954:196). Olasılıkla evrensel vatandaşlık bağışının bu suçluları kapsamadığından emin olmak için yasa metnine “*Χωρῖς*”

πῶν [δε]δεδιτικίων" ifadesi dahil edilmiştir⁵. Çünkü bu grup, vatandaşlık verilmeyen yasal olarak tanınan tek gruptu. Bu yorum, papirüsün *dediticii* statüsündeki grubun, *lex Aelia Sentia*'nın yargı yetkisi altındaki eski köleler olduğu şeklindeki edebi gelenekle de uyumludur. Bu bakımdan Caracalla'nın *Constitutio Antoniniana* ile Augustus'un iki yüzyıl önceki yaşağını ihlal etmeyi amaçlamadığı sürece bu gruba herhangi bir durumda vatandaşlık vermediği daha olası görünmektedir. Özgür kişiler için vatandaşlık sorunu ortaya çıkmadığı için Ulpianus ve diğer edebi kaynaklar, vatandaşlığın herkese verildiğini belirtmişlerdir, dolayısıyla vatandaşlık almayan tek grup, yasa gözünde "*personae non gratae*" yani istenmeyen kişilerdi. Sonuç olarak bu ferman ile Roma İmparatorluğu'ndaki tüm özgür kişilere "*dediticii*" denilen *peregrinus*'lar hariç" Roma vatandaşlığı verilmiştir (Çelgin 1990: 173; Caso, 2022: 87-104). Emirnamenin kapsamı dışında bırakılan *dediticii*, siyasal bakımdan Roma'ya bağlı olmakla birlikte henüz imparatorluğa dahil edilmeyen topluluklardı. Roma'nın izniyle devlet arazisine yerleşmesine izin verilen toplumlar bu gruba giriyordu. İustinianus Döneminde ise Romalılar ve eyalette yaşayanlar arasındaki bütün farklar kaldırılarak tüm vatandaşlar eşit duruma getirildi. *Peregrinus* sözcüğü de yeniden *barbarus* kelimesi gibi, imparatorluk sınırları dışında yaşayanlar için kullanılan bir kelime oldu (Çelgin 1990: 174).

Sonuç

Antik kaynaklar ve yasalar değerlendirildiğinde *libertini*'nin üç sınıfından birini oluşturan *dediticii* statüsündeki azatlıların Roma hukukundaki yeri hakkında şu değerlendirmeler yapılabilir. Bu topluluğun durumu, bir zamanlar Roma'ya karşı savaşan ancak sonradan koşulsuz bir şekilde teslim olarak siyasi varlığını kaybeden halkın durumuna benzemektedir. Roma İmparatorluğu'nda vatana ihanet eden veya devlete isyan eden kişileri ifade eden bu azatlılar, *lex Aelia Sentia*'ya göre bireysel özgürlüklerini kaybetmiyor ancak Latin hukukunun ayrıcalıklarına da sahip olamadıkları için Roma vatandaşlığından da yararlanamıyorlardı. *Dediticii*, çıkarılan yasalardan anlaşıldığı kadarıyla toplum için bir tehdit olarak görülmüş, Roma'nın yüz mil yakınına gelmeleri halinde yeniden köleleştirilme tehlikesi altında yaşamışlardır. Buradan da onlar için özgürlüğün geçici olduğu ve istenildiğinde bir Roma *magistratus* tarafından alınabileceği anlaşılmaktadır. Caracalla'nın vatandaşlık bağı da *dediticii*'nin hukuki durumu hakkında bir değişime gitmemiş, muhtemelen *lex Aelia Sentia*'ya bağlı kalmıştır.

Kaynaklar

- Bauman, R.A.(2000). *Human Rights in Ancient Rome*. London and New York.
- Baz, Ferit (2013). "Augustus Dönemi'ne Ait Aelia Sentia Yasası'nın İçeriği ve Hangi Amaçlar Doğrultusunda Çıkarıldığına İlişkin Düşünceler"
- Bell, H.I. (1942). "P. Giss. 40 and the "Constitutio Antoniniana", The Journal of Egyptian Archaeology", Vol. 28. s. 39-49.

- Benario, H.W.(1954). "The Dediticii of the Constitutio Antoniniana", *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 1954, Vol. 85,s.188-96.
- Berger, Adolf (1991). *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, C.43, The American Philosophical Society, Philadelphia.
- Bickermann, E.(1926). *Das Edikt des Kaisers Caracalla in P. Giss. 40*, Berlin : Verlag A. Collignon.
- Bradley, Keith (1994). *Slavery and Society at Rome (Key Themes in Ancient History)*, Cambridge University Press.
- Caso, Laura (2022). "Achilles on Skyros in the Emblema from the House of Poseidon at Zeugma: Caracalla and the Power of Images", *JMR* 15, 87-104.
- Cassius Dio (1914). *Dio's Roman History. Cocceianus*. Earnest Cary. Herbert Baldwin Foster. William Heinemann, Harvard University Press. London; NewYork.
- Cherry, David (1990). "The Minician Law: Marriage and the Roman Citizenship", *Phoenix*, Vol. 44, No. 3, 244-266.
- Cicero, M. Tullius (1913). *De Officiis*. With An English Translation. Walter Miller. Cambridge. Harvard University Press; Cambridge, Mass., London, England.
- Çelgin, G.(1990). "Constitutio Antoniniana'nın Termessos'taki Etkisi ve Kentteki Yazıtların Tarihlenmesindeki Önemi", *Anadolu Araştırmaları*, 12, s.171-182.
- Emine Uymaz (ed.), *Prof.Dr. Erdoğan Merçil'e Armağan*. 75. Doğum Yılı 50. Akademik Yılı, 451-460.
- Eren, S. (2017). "Roma Hukukunda Köle Mülkiyetinin Sınırları", Bülent Tahiroğlu'na Armağan, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 23 S. 3, 283 – 322.
- Gaius (1904). *Institutiones = The Institutes*, çev. Edward Poste, Oxford.
- Garnsey, Peter (1970). *Social Status and Legal Privilege in the Roman Empire*, Clarendon.
- Günveren, G. Burcu, (2018). "Ius Civile'nin Tanıdığı Azat Etme Muameleleri ve Özel Hukuk Bakımından Sonuçları", *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 76/2, 529-557.
- Heichelheim, F. M.(1941) "The Text of the "Constitutio Antoniniana" and the Three Other Decrees of the Emperor Caracalla Contained in Papyrus Gissensis 40", *The Journal of Egyptian Archaeology*, Vol. 26, 10-22.
- Jones, A. H. M.(1936). "Another Interpretation of the 'Constitutio Antoniniana'",*The Journal of Roman Studies*, Vol. 26/ 2, 223-235.

⁵Caracalla'nın vatandaşlık bağı ve *dediticii* statüsü hakkındaki tartışmalar için bk. Meyer,1910:25-45; Bickermann, 1926: 21-23; Jones, 1936: 233; Heichelheim, 1941: 16; Bell, 1942: 46.

- Jones, A.H.M.(1968).*Studies in Roman Government and Law*, Newyork.
- Koops, E. (2013). “Masters and freedmen: Junian Latins and the struggle for citizenship”.In G. de Kleijn, & S. Benoist (Eds.), *Integration in Rome and in the Roman world* (105-126). (Impact of Empire; Vol. 17). Martinus Nijhoff/Brill.
- Leraczyk, I. (2019). “On Some International Regulations In Gaius’s Institutes”, *Review of European and Comparative Law*, XXXIX, 99-119.
- López Barja de Quiroga, P.(1998). “Junian Latins: Status and Number”, *Athenaeum* 86, 133- 163.
- Mathisen, Ralph W.(2006). Peregrini, Barbari, and Cives Romani: Concepts of Citizenship and the Legal Identity of Barbarians in the Later Roman Empire, *The American Historical Review*, 2006, Vol. 111, No. 4, 1011-1040.
- Meyer, P. M.(1910). *Griechische Papyri im Museum des oberhessischen Geschichtsverein zu Giessen*, Berlin.
- Minnen Peter v.(2016). “Three Edicts of Caracalla? A New Reading of P.Giss. 40”, *Chiron* 46, 205–221.
- Mouritsen, Henrik (2011). *The Freedman in the Roman World*, Cambridge University Press, London.
- Sastre, Inés, Plácido, Domingo (2005). Deditio in fidem and peasant forms of dependence in the Roman provincial system: the case of Northwestern Iberia, In: *La fin du statut servile Affranchissement, libération,abolition*. Volume II. Besançon 15-17 décembre. Besançon : Presses Universitaires de Franche-Comté, 2008, 501-509.
- Sherwin-White A.N.(1963). *Roman Society and Roman Law In The New Testament*, Oxford, Clarendon Press.
- Suetonius (2019). *De Vita Caesarum: Vita Augusti= On İki Caesar’ın Yaşamı*, (çev. Gül Özaktürk- Ü.Fafo Telatar), Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Tahiroğlu, Bülent (1973). “Roma Hukukunda Azat Etmenin Tahditleri”, *İHFM*, c. 38, 521-546.
- Thür, Gerhard (2019).“The Dediticii in P.Giss. 40 I 7–9”, *Österreichische Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse Österreichisches Archäologisches Institut Abteilung Altertumswissenschaften*,501-517.
- Ulpianus (1932). *The Rules*, çev. Samuel P. Scott, *The Civil Law*, I, Cincinnati.
- Veldman, Eline (2020). *The Lex Junia, Lex Fufia Caninia, and Lex Aelia Sentia. Impact and Motives of the Augustan Manumission Laws*, RMA Ancient, Medieval, and Renaissance Studies Utrecht University.

Summary

In the context of ancient Roman history and law, *dediticii*, which refers to people who lost their citizenship rights in the Roman Empire, constituted one of the three classes of libertini, as understood from ancient sources and laws. The situation of the freedmen with the status of *dediticii* is similar to that of the people who once fought against Rome but later surrendered unconditionally and lost their political existence. These people, which refer to people who betrayed their homeland or rebelled against the state in the Roman Empire, did not lose their individual freedom according to *lex Aelia Sentia*, but they could not benefit from Roman citizenship because they did not have the privileges of Latin law. However, the problems related to the increase in the number of freedmen in Roman society led to the introduction of new manumission practices by Augustus regarding the limitation of the number of freedmen. With this practice, the number of freedmen was limited in terms of age and number. Through the *lex Aelia Sentia*, which came to the fore in this period, manumission was made difficult with certain conditions by stipulating that both the freed slave and the master who freed him should be under a certain age. With this law, Augustus tried to purify Roman society from foreign elements by creating new statuses to prevent some freed groups, called *dediticii*, from gaining Roman citizenship. *Dediticii*, which is a permanent status, was seen as a threat to society, as understood from the laws passed. It is understood that the freedom for the *dediticii*, who had to live under the danger of being enslaved again if they came within a hundred miles of Rome, was temporary and could be taken by a Roman magistrate if deemed necessary. The *Constitutio Antoniniana*, issued by Caracalla in 212, did not change the legal status of the *dediticii*. The law adhered to the *lex Aelia Sentia* and excluded this group from citizenship. The study aims to reveal the status and legal identity of freedmen, called *dediticii*, in the Roman world, on the basis of ancient sources, *Aelia Sentia* and *Constitutio Antoniniana* laws.